

ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ НАВЧАННЯ У ВІТЧИЗНЯНІЙ СИСТЕМІ ІНШОМОВНОЇ ОСВІТИ

У статті розкрито сутність процесу диференціації, причини необхідності диференціації сучасної системи освіти і запропоновано можливі способи її практичної реалізації на основі сформованих принципів і змісту диференціації навчання. Висвітлюються питання розкриття індивідуальності студента та створення для нього найбільш сприятливих умов формування механізмів самоорганізації, само-розвитку та самореалізації за допомогою такої системи управління навчально-виховним процесом, яка індивідуальними шляхами приведе всіх студентів до поставленої мети навчання. Показано значимість та ефективність внутрішньої диференціації навчання, її здійснення як у традиційній формі з урахуванням індивідуальних особливостей студентів, так і у формі рівневої диференціації на основі відповідного планування результатів навчання. Здійснено аналіз диференціації навчання іноземної мови, що відображається в реально існуючому розмаїтті цілей і умов навчання і є породженням дидактичного принципу доступності та використання в навчанні різних методів і прийомів, різних вправ залежно від цілей навчання, видів мовленнєвої діяльності, етапу навчання, мовного матеріалу, здібностей і якостей учнів.

Ключові слова: диференціації навчання; рівнева диференціація; внутрішня диференціація; іноземна мова; індивідуалізація навчання; різнорівнева група.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. В останні десятиліття проблема диференційованого навчання набуває все більшої значущості, а ідеї та принципи диференціації проникають в освітні установи всіх рівнів, не виключаючи вищу школу. Диференціація навчання дає можливість врахувати особливості пізнавальної діяльності студентів, тим самим підвищуючи результативність освітнього процесу, сприяє розкриттю та розвитку здібностей кожного студента, стимулює процеси самопізнання і самовизначення особистості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. За останні роки накопичено великий експериментальний матеріал щодо впровадження диференційованого навчання в умовах вищої школи. Вивченням проблем диференціації навчання студентів у вузі займалися такі вчені, як Р. Асланов, Л. Базарова, О. Гаврілова, Н. Жукова, Н. Ігошина, С. Кобцева, Т. Шахматова та інші. Ними було розроблено методики і моделі здійснення диференціації навчання у вищій школі з різних навчальних дисциплін, а також з організації взаємодії педагогів і студентів. Проблеми інтенсифікації навчання мови знаходяться в центрі уваги Г. Аксьонової, І. Зимньої, Г. Китайгородської та ін. У працях психологів і педагогів визначено зміст і структуру проблеми, запропоновано шляхи і засоби її реалізації. Проте наявні монографії та статті в основному присвячено організації диференційованого навчання в середній школі, при цьому, з нашої точки зору, проблема застосування диференціації у вищій школі недостатньо

розроблена. Необхідно визначити специфічні особливості реалізації диференційованого навчання у ВНЗ, виявити ступінь її ефективності. Все вищесказане зумовило необхідність більш детального розгляду проблеми впровадження диференційованого навчання в освітній процес вищої школи як одного зі способів переходу до варіативної системи освіти.

Мета статті – розкрити сутність процесу диференціації навчання у вітчизняній системі іншомовної освіти, розглянути умови та вимоги щодо його запровадження.

Виникає необхідність осмислення й узагальнення цього досвіду з метою масового впровадження його на різних освітніх рівнях. Основою стратегії вищої освіти на сучасному етапі є гуманістична концепція, що припускає забезпечення можливості вибору і самовизначення, повноцінну реалізацію здібностей кожного учасника навчально-виховного процесу. У центрі підготовки у вищих навчальних закладах має бути студент, його особистість – мотиви, інтереси, ціннісні орієнтації. Підготовка сучасного фахівця неможлива без адаптації навчального процесу до кожного конкретного студента, без надання йому можливості вибору освітнього простору, що за традиційної системи навчання, орієнтованої на «середнього» студента, практично нездійснено. Тут педагоги вищої школи стикаються з протиріччями між колективним характером навчальної діяльності і суто індивідуальним характером засвоєння знань, між навчанням за стандартними програмами і необхідністю

коригування їх для окремих студентів. Рішення такої проблеми ми бачимо в диференціації процесу навчання, яка дає можливість створити оптимальні умови для розвитку потенційних можливостей студентів відповідно до їхніх індивідуальних особливостей, здібностей і потреб.

Іноземна мова – навчальний предмет, який має великий освітній, розвиваючий і виховний потенціал, відіграє істотну роль у реалізації як загальнопедагогічних, так і специфічних освітньо-виховних завдань, які продиктовані сучасними потребами суспільства в доцільному впливі на людину з метою формування всебічно гармонійно розвиненої особистості. Низка навчальних дисциплін з іноземної мови, з одного боку, закладає основи загальної культури особистості, з іншого боку, є засобом, необхідним майбутньому фахівцю для оволодіння знаннями, пов'язаними з його професійною підготовкою. Таким чином, іноземна мова вирішує одне з завдань розвивального навчання, яке можна визначити як формування певного стилю мислення (гуманітарного, природничо-наукового, економічного), що сприяє вдосконаленню іншомовної комунікативної компетенції студентів у тій чи іншій фаховій сфері (І. Бім, О. Божович, І. Зимня, К. Літкенс, А. Маркова, Л. Мілованова). Організуючи освітній процес в умовах ВНЗ, педагоги повинні орієнтуватися на положення Державного стандарту вищої освіти, який визначає кількісний і якісний зміст досліджуваних дисциплін. Однак особлива специфіка предметів на факультеті іноземних мов дає можливість, не порушуючи вимог нормативних документів, використовувати варіативні підходи в реалізації навчальних програм, планувати навчальний процес залежно від особливостей, здібностей та інтересів певних груп студентів, тобто диференціювати процес навчання.

Розглядаючи диференціацію, слід зазначити, що внутрішня диференціація може здійснюватися як у традиційній формі з урахуванням індивідуальних особливостей студентів (індивідуальний підхід), так і у формі рівневої диференціації на основі відповідного планування результатів навчання. Рівнева диференціація передбачає таку організацію навчання, за якої студенти, навчаючись за однією програмою, мають право і можливість засвоювати її на різних планованих рівнях, але не нижче рівня обов'язкових вимог. Цей підхід відрізняється від прийнятого раніше, за якого внутрішня диференціація від використання методів і засобів навчання, що враховують індивідуальні особливості студентів, приводила їх до одного й того ж результату.

Щодо зовнішньої диференціації – це така організація навчального процесу, за якої студенти об'єднуються в групи відповідно до їхніх інтересів, здібностей і схильностей. Навчання в цих групах здійснюється за особливими програмами та навчальними посібниками.

Таким чином, метою диференціації процесу навчання іноземної мови є забезпечення кожному студенту умов для максимального розвитку його здібностей, схильностей, задоволення пізнавальних потреб та інтересів у процесі засвоєння ним змісту освіти. Для успішного застосування диференціації на заняттях необхідне ретельне вивчення індивідуальних інтелектуальних і психологічних особливостей студентів

для правильного (адекватного) їх об'єднання в гомогенні (однорідні) або гетерогенні (різнорідні) групи.

Гомогенні групи у разі диференціації навчання, як правило, на практиці себе не виправдовують, оскільки усвідомлення студентом того, до якого рівня він належить, тягне за собою снобізм у сильних і відчуття неповноцінності у слабких студентів, середні і слабкі студенти залишаються без розвивального впливу сильних студентів. Крім того, знаходить підтвердження думка І. Унт про те, що часто гомогенні групи створюються тільки лише з урахуванням загальних розумових здібностей, у результаті чого не враховуються різні сторони інтелекту студента та інші властивості його особистості [3, с. 45].

Розв'язання навчальних і виховних завдань найкраще здійснюється в гетерогенній групі, де і створюються більш сприятливі умови для взаємодії і співпраці. Сильний учень, що є лідером, веде за собою інших, більш слабких, допомагає в підвищенні загального рівня групи і перетворює роботу в групі в більш цікаву. Інтелектуальність оточення студента є позитивним чинником його розвитку. Спілкування «слабшого» студента з «сильним», і не лише на базі навчальних інтересів, створює позитивний вплив на першого. З іншого боку, якщо «сильний» студент щось пояснює «слабшому», він і сам починає краще розуміти те, що щойно пояснював. Але, можливо і так, що лідер підмінить усю групу, звівши участь інших у колективному виконанні завдання до мінімуму [3, с. 43]. Тому комплектуючи групи, важливо враховувати характер міжособистісних відносин студентів.

Отже, за належної підготовки до уроку і продуманої організації його проведення звичайна група має багато педагогічних можливостей для того, щоб у ній затишно почувалися всі студенти, а тому комплектування груп на основі успішності не є педагогічно виправданим. Ситуацію, як бачимо, створює не система навчання, а сам викладач, бо віддає перевагу кращим. Ми переконані, що саме різнорівнева група має багато невикористаних можливостей для визначення і врахування індивідуальних особливостей кожного студента. Для успіху процесу навчання дуже важливо створити такі умови, за яких максимально реалізувалися б індивідуальні можливості кожного студента. Складність полягає в тому, що на занятті присутні студенти з різним рівнем розвитку, різними типами нервової системи, пам'яті, мислення. З цього випливає, що працювати з усіма студентами однаково – неприпустимо. Наприклад, виконання студентами одного й того ж завдання / завдання на різних рівнях – відкриті завдання (open-ended tasks), які в останні десятиліття активно використовуються в педагогічній практиці. Відкриті завдання, за визначенням А. Хуторського, – це завдання, у яких немає і не може бути заздалегідь відомих рішень або відповідей [4, с. 132]. Такі завдання принципово відрізняються від традиційних питань, тестів, вправ, в яких є «правильні» відповіді, з якими порівнюються отримані студентами результати. Відкриті завдання припускають лише можливі напрями. Отриманий же

результат завжди унікальний і відображає ступінь його творчого самовираження, а не правильно вгаданий або отриманий результат. Прикладом таких завдань є створення проекту, написання рецензії, листів, виготовлення буклету, газети, написання кінця історії, ранжування предметів за значимістю/важливістю/необхідністю, передбачення змісту за заголовком, зображенню та інше. Основні переваги використання таких завдань: мінімальна підготовка викладача і в той же час максимальна залученість студентів різних рівнів підготовки в навчальний процес; можливість кожного працювати над завданням у своєму темпі; можливість вибору способу виконання завдання (індивідуально, в парах, у невеликих групах).

Отже, потрібно проектувати не одну програму дій для цілої групи, як це робиться досі, а декілька і кожну з них адресувати певній підгрупі студентів. Ось чому диференціація постає перед нами як одна з основ оптимізації процесу освіти.

Диференціація полягає у всеосяжному пристосуванні змісту і процесу навчання до індивідуальних можливостей кожного студента. Здійснення диференціації на практиці передбачає:

а) вивчення типологічних особливостей студентів та рівня їхньої успішності з метою загальної оцінки їхніх можливостей;

б) організаційне розв'язання проблеми диференціації, наприклад, поділ групи на підгрупи з урахуванням навчальних можливостей студентів, виокремлення підгруп слабших або сильніших студентів тощо;

в) вивчення вимог програми і структури змісту навчальної дисципліни з огляду її можливого скорочення, розширення, спрощення, дозування, градування тощо;

г) побудова на цій основі апарату різнорівневих навчальних завдань, вибір методів і форм їх вирішення [6].

Неправомірно ототожнювати мету диференціації з поняттям «вирівнювання». Яким би не було наше намагання «підтягнути» слабких студентів, які не встигають, до рівня «сильних», зробити це в масовому порядку не вдасться. Головна мета диференціації полягає в тому, щоб кожному студентові дати шанс працювати на межі своїх можливостей і, таким чином, забезпечувати йому прогрес, постійну віру у свої сили, та в урахуванні його індивідуальних особливостей під час формування груп навчання [3, с. 31].

Слід зазначити, що до технологій індивідуалізації навчання, що застосовуються у професійній освіті, можна віднести:

– технологію модульного навчання, що забезпечує вибір індивідуальних шляхів руху всередині закінчених блоків-модулів, який містить структурований у вигляді системи навчальних елементів навчальний матеріал.

– технологію відкритого навчання – учіння студентів в індивідуальному темпі, за індивідуальними програмами.

Організаційна структура такого навчання з конкретної дисципліни може виглядати таким чином:

1) розробка змісту і структури дисципліни, що включає внутрішній модуль (провідні опорні знання, передбачені стандартом), і зовнішній модуль (що

розширює блок, нові розділи, що мають безпосереднє відношення до змісту професійної підготовки);

2) проектування кожним студентом власної індивідуальної програми курсу, що включає внутрішній модуль і окремі теми, розділи зовнішнього;

3) присвоєння кожному розділу згідно з його рівнем, складності та обсягом рангового бала;

4) розроблення студентами графіку вивчення курсу і складання розділів.

Технології диференційованого навчання розробляються в рамках різних форм диференціації.

У першу чергу для реалізації моделі диференційованого навчання необхідно розробити оптимальне дидактичне середовище, яке являє собою сукупність умов існування і розвитку суб'єктів освіти, складається з цілей, змісту, форм, методів і засобів навчання. Для цього потрібно створити певні педагогічні умови: скласти програми різного ступеня складності, синхронізувати проходження навчального матеріалу, сформулювати критерії оцінки досягнутих результатів залежно від рівня навчання групи, розробити альтернативні форми контролю та обліку знань, забезпечити правильний добір навчальних посібників, дидактичного матеріалу та додаткових засобів навчання рівневого характеру.

З нашої точки зору слід розробити навчальні програми, які передбачають три рівня засвоєння матеріалу (базовий – «С», загальний – «В», просунутий – «А») і характеризуються варіативністю змісту, методів і інтенсивністю навчання. Для кожного рівня програми характерні свій зміст, свої завдання, кількість навчальних годин і вимоги до кінцевих результатів навчання, які визначаються або як збереження і підтримка базового рівня («С»), або як розширення і поглиблення базового рівня, досягнення якісно нового ступеня володіння іноземною мовою («А», «В»). Програма для студентів груп базового рівня («С») повинна бути розроблена відповідно до вимог освітнього стандарту вищої школи. Між програмними рівнями існує суворя спадкоємність, кожному відповідає свій обов'язковий мінімум, заснований на чітких вимогах до знань, умінь і навичок, але не нижче вимог державного освітнього стандарту. Але при цьому, не слід забувати, що кожен студент повинен отримати можливість засвоїти будь-яку навчальну дисципліну на рівні не нижче зафіксованого в державному освітньому стандарті.

Диференціація навчання іноземної мови відображає реально існуюче розмаїття цілей і умов навчання і є породженням дидактичного принципу доступності. Передбачається використання в навчанні різних методів і прийомів навчання, різних вправ залежно від цілей навчання, видів мовленнєвої діяльності, етапу навчання, мовного матеріалу, здібностей і якостей учнів.

Від студентів вимагається логічне обґрунтування та творче застосування знань як на навчальних заняттях, так і в процесі додаткової самостійної роботи. При цьому зростають вимоги до окремих видів мовленнєвої діяльності, володіння граматичним і лексичним матеріалом. Таким чином, студентам груп загального та просунутого рівня дається можливість

розширення і поглиблення свого лінгвістичного потенціалу, тобто передбачається більш вільне володіння іноземною мовою в широкому спектрі ситуацій неформального та професійного спілкування з носіями мови.

На закінчення підкреслимо, що диференційоване навчання – це особливе навчання, яке максимально наближене до пізнавальних потреб студентів, їхніх індивідуальних особливостей, тому передбачає

актуалізацію функцій особистісного вибору і робить студента активним учасником своєї пізнавальної діяльності, а також забезпечує засвоєння кожним змісту освіти на тому рівні, який для нього доступний у цей момент. Отже, диференційоване навчання відповідає вимогам сучасного суспільства, що пред'являються до процесу освіти і, зокрема, до процесу підготовки сучасних фахівців.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кирсанов А. А. Индивидуализация учебной деятельности как педагогическая проблема / Анатолий Александрович Кирсанов. – Казань : Издательство Казанского университета, 1982. – 224 с.
2. Селевко Г. К. Современные образовательные технологии : [учебное пособия] / Герман Константинович Селевко. – М. : Народное образование, 1998. – 256 с.
3. Унт И. Э. Индивидуализация и дифференциация обучения / Инге Эриховна Унт. – М. : Педагогика, 1990. – 192 с.
4. Хуторской А. В. Методика личностно-ориентированного обучения. Как обучать всех по-разному? : [пособие для учителя] / Андрей Викторович Хуторской. – М. : Изд-во ВЛАДОС-ПРЕСС, 2005. – 383 с.
5. Якиманская И. С. Личностно-ориентированное обучение в современной школе / Ирина Сергеевна Якиманская. – М., 1996. – 96 с.
6. http://pidruchniki.com/11510513/pedagogika/diferentsiatsiya_navchannya.

Карпюк В. А.,

*Криворожский педагогический институт ГВУЗ
«Криворожский национальный университет», г. Кривой Рог, Украина*

ДИФФЕРЕНЦИАЦИЯ ОБУЧЕНИЯ В ОТЕЧЕСТВЕННОЙ СИСТЕМЕ ИНОЯЗЫЧНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

В статье раскрываются сущность процесса дифференциации, причины необходимости дифференциации современной системы образования и предлагаются возможные способы ее практической реализации на основе сложившихся принципов и содержания дифференциации обучения. Освещаются вопросы раскрытия индивидуальности студента и создания для него наиболее благоприятных условий формирования механизмов самоорганизации, саморазвития и самореализации с помощью такой системы управления учебно-воспитательным процессом, который индивидуальными путями приведет всех студентов к намеченной цели обучения. В рамках данной статьи показана значимость и эффективность внутренней дифференциации обучения, ее осуществления как в традиционной форме с учетом индивидуальных особенностей студентов, так и в форме уровневой дифференциации на основе соответствующего планирования результатов обучения. Осуществлен анализ дифференциации обучения иностранному языку, что отображается в реально существующем разнообразии целей и условий обучения и является порождением дидактического принципа доступности и. в использовании в обучении различных методов и приемов, различных упражнений в зависимости от целей обучения, видов речевой деятельности, этапа обучения, языкового материала, способностей и качеств учащихся

Ключевые слова: дифференциация обучения; уровневая дифференциация; внутренняя дифференциация; иностранный язык; индивидуализация обучения; разноуровневая группа.

Karpiuk V.,

*Krivij Rih Pedagogical Institute of State Institution
of Higher Education «Krivij Rih National University», Krivij Rih, Ukraine*

DIFFERENTIATION OF FOREIGN LANGUAGE LEARNING PROCESSES IN THE NATIONAL SYSTEM OF EDUCATION

The notion of differentiation, the importance of its implementation as one of the most effective forms of individualizing the educational process and providing a base for favorable conditions for a student (providing tasks that are appropriately challenging and paying attention to the didactic principles of ensuring an appropriate level of task difficulty) are under consideration in this article. It is necessary to overcome the gap between the established educational traditions and the dynamic of formation of an individual's self-development, transformations under the influence of higher education. The approach of differentiation in higher educational establishments allows focusing on

peculiarities of certain students' groups, ensuring a gradual process of learning which results in qualitative and quantitative changes in the foreign language knowledge level and standard of speech, formation of communicative skills, and development of the cognitive sphere as a whole. Speech development enables to gain intellectual, moral and aesthetic experience and spiritual, cultural one if in the broad sense. This process is possible only if there is an individual and gradual approach both in depth and motivation. Preferring inner differentiation in higher educational establishments which doesn't single out stable groups but focuses on the necessity of differentiation approach to students within groups we are convinced of the need of such division to provide the process of learning on different levels and by different methods. The flexibility and variety of methods, different levels of task difficulty would lead to the development of subjective experience of educational activity of future specialists in foreign languages.

Keywords: *differentiation of learning; level differentiation; inner differentiation; foreign language; higher educational establishment; individual peculiarities; level diverse group.*

Рецензенти: *Гришкова Р. О.*, д. пед. н., професор;
Шерстюк Л. В., к. пед. н., доцент.

© Карпюк В. А., 2014

Дата надходження статті до редколегії 17.11.2014 р.